

STRATEJİ DÜŞÜNCESİ

KURAM, PARADOKS, UYGULAMA

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

STRATEJİ DÜŞÜNCESİ

KURAM, PARADOKS, UYGULAMA

DERLEYENLER ALİ L. KARAOSMANOĞLU - ERSEL AYDINLI

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI 672
SİYASET BİLİMİ 67

ISBN 978-605-399-562-3

1. BASKI İSTANBUL, KASIM 2020

© İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ İŞLETMESİ

YAZIŞMA ADRESİ: HACIAHMET MAHALLESİ, PİR HÜSAMETTİN SOKAK, No:20, 34440, BEYOĞLU / İSTANBUL
TELEFON: 0212 311 64 63 - 311 61 34 / FAKS: 0212 216 24 15 • SERTİFİKA No: 35680

www.bilgiyay.com

E-POSTA yayin@bilgiyay.com

DAĞITIM dagitim@bilgiyay.com

YAYINA HAZIRLAYAN ERVA AKÇA

KAPAK, DİZGİ VE UYGULAMA ALİ DOĞAN ARSLAN

DİZİN ERVA AKÇA

BASKI VE CİLT SENA OFSET AMBALAJ VE MATBAACILIK SAN. TİC. LTD. ŞTİ.

LİTROS YOLU 2. MATBAACILAR SİTESİ B BLOK KAT 6 No: 4 NB 7-9-11 TOPKAPI İSTANBUL

TELEFON: 0212 613 38 46 / FAKS: 0212 613 03 21 • SERTİFİKA No: 45030

İstanbul Bilgi University Library Cataloging-in-Publication Data

İstanbul Bilgi Üniversitesi Kütüphanesi Kataloglama Bölümü Tarafından Kataloglanmıştır.

Names: Karaosmanoğlu, Ali Lütfi, compiler. I Aydın, Ersel, compiler.

Title: Strateji düşüncesi : kuram, paradoks, uygulama / derleyenler Ali Lütfi Karaosmanoğlu, Ersel Aydın.

Description: İstanbul : İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2020. I Includes bibliographical references and index.

Series: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları; 672. Siyaset Bilimi; 67.

Identifiers: ISBN: 9786053995623 (paperback)

Subjects: LCSH: Strategic planning. I Strategy --History. I National security. I Military strategy. I Military history.

I World politics --20th century. I Turkey --History, Military. I Turkey --Foreign economic relations. I Turkey --Foreign relations.

I Defensive (Military science). I Offensive (Military science) . I Nuclear weapons. I Arms race.

Classification: LCC: U162 .S77 2020

Giriş

Türkiye, gerek tarihi gerek coğrafyası itibariyle zengin bir askerî tecrübeye ve kültüre sahip olduğu halde, stratejik araştırmalar konusunda kendinden beklenen ilerlemeyi akademik ve bilimsel düzeyde henüz göstere-memiştir. Soğuk Savaş sonrasında kurulan ve “stratejik araştırma merkezi” diye adlandırılan kurumlar genellikle bir takım dış politika betimlemelerini ve komplo açıklamalarını ortaya atmakla sınırlı kalmışlardır. Ancak, kabul etmek gerekir ki, Türkiye’nin içinde bulunduğu zor koşullarda gerçekleştirdiği askerî operasyonlar ve bunlarla iç içe giren diplomatik ilişkiler ve girişimler, askerî güç ile siyaseti bütünleştirmektedir. Dünyadaki ve bölgemizdeki dönüşüm dinamiği stratejik çalışmaların gelişmesi bakımından verimli bir zemin ve fırsat hazırlamaktadır.

Ayrıca vurgulamak gerekir ki, son yıllarda, sivil-asker ilişkilerinin eskiye oranla daha etkili ve verimli bir iş birliği zemininde sürdürülmesi ve emekli subayların Orta Doğu’daki askerî taktikler ve operasyonlar hakkındaki görüşlerini medyada dile getirerek tecrübe ve bilgilerini paylaşmaları askerî konulara ilgiyi artırmaktadır. Ancak, askerî okulların ders programlarında stratejik düşünceye ve savaş kuramlarına ne ölçüde ve nasıl yer verildiği hususu tartışılması gereken bir sorudur. Hatta TSK’da hâkim olan savaş ve strateji anlayışının akademik titizlikle tarihi açıdan irdelenmesi, yeni bir anlayış geliştirmek açısından son derece yararlı bir başlangıç olacaktır. Aslında, Avrupa’daki stratejik kuramlaştırmının ve ABD’de de bilimsel stratejik çalışmaların tarihi çok eskilere gitmez. Avrupa’daki kuramlaştırma, Fransız İhtilali ve Napolyon Savaşları’nın getirdiği askerî ve toplumsal değişimler ile aydınlanma ve aydınlanma karşıtı felsefi düşüncelerin Clausewitz’in zihninde bütünleşmesiyle başlamıştır. ABD’de ise, stratejik araştırmaların akademik tarihi daha da yenidir. İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Avrupa kökenli bilim adamlarının klasik gerçekçiliği Uluslara-

rası ilişkiler müfredatına dahil etmeleriyle ve bazı düşünce kuruluşlarında, özellikle RAND Corporation’da, nükleer strateji ve sınırlı savaş kuramlarının Soğuk Savaş şartlarında gelişmesiyle başladığını biliyoruz. Bu iki örnek bize, stratejik araştırmaların bölgesel ve küresel dönüşümlerin ortaya çıkarttığı tarihsel bağlamlarda geliştiğini hatırlatmaktadır. Verdiğim bu örneklerden önce, elbette askerî düşünce ve uygulamalar mevcuttu. Aydınlanma ile matematik denklemler ve hendese gibi bilimsel yöntemler askerî alanlara, özellikle taktik ve harekât düzeylerinde, değerli katkılar yapmışlardı ve yapmaya devam ediyorlardı.

“Strateji” sözcüğünün anlamı tarihte önemli ölçüde değişikliğe uğramıştır. Zamanımızdaki anlamı ise, teşkilatlanmış şiddet uygulaması veya tehdidi ile siyasi amaçlar (veya siyaset) arasındaki irtibat (köprü) olarak anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle strateji, askerî gücü siyasi etkinliğe çeviren süreçtir. Stratejik sorunlar siyaset ile savaşın operatif katmanı arasındaki kırılma hattı üzerinde yer alır. Bu tür bağlantıyı kuran tanımlamalar yakın bir geçmişe kadar mümkün olmamıştı. Fakat yine de, kadim medeniyetlerden beri, toplulukların ve devletlerin yöneticileri söz konusu *köprüyü* kurarak akıl yürütmüşler, savaş planları yapmışlar ve bu planları uygulamışlardır. Tüm bu kararları, hazırlıkları ve eylemleri “strateji” sözcüğünü kullanmadan ya da o sözcüğe veya türevlerine zamanımızdakinden başka anlamlar yükleyerek hayata geçirmişlerdir. Buna rağmen, stratejik akıl yürütme uygulamada daima var olmuş, fakat kavramlaştırma ve kuramlaştırma Clausewitz’in çalışmaları sayesinde 19. yüzyılın ilk on yıllarında mümkün olabilmektedir.

Soğuk Savaş’tan sonra, uluslararası sistemdeki radikal değişimler pek çok ülkede silahlı kuvvetlerin yeniden teşkilatlanmasını ve savunma stratejilerinin yeniden planlanmasını zorunlu kılmıştır. Yeni tehditlerin ortaya çıkması ve savaşın doğasının olmasa bile, özelliklerinin büyük ölçüde değişmesi yeni bir paradigma ve kavramlaştırma ihtiyacını gündeme getirmiştir. Aynı hususlar NATO bünyesinde de tartışılmış ve yeni yapısal düzenlemelere, strateji ve doktrin değişikliklerine yol açmıştır. NATO bünyesindeki reformlar büyük ölçüde kurumsal ve doktrinsel düzeyde kalmış ve ittifak kendinden beklenen etkinliği gösterememiştir.

Tüm bu değişikliklerin ötesinde, küresel sistemin yanında bölgesel sistemlerin de büyük önem ve ağırlık kazanmasına tanık oluyoruz. Orta Doğu’da olduğu gibi, eski süper güçlerin bölgeler üzerindeki kontrollerinin giderek azaldığını ve buna mukabil orta büyüklükteki bölgesel devletlerin ve devlet olmayan birimlerin etkilerinin artmakta olduğunu gözlemlemekte-

yiz. Ayrıca, orta büyüklükteki devletlerin küresel sistem içinde halen sahip olduklarından daha yüksek bir statü arayışı içine girerek silahlı kuvvetlerine yeni roller ve görevler vermeleri yaşamakta olduğumuz dönüşümün temel özelliklerinden biri haline gelmiştir.

Savaşların değişen özelliklerine gelince, konvansiyonel askerî kuvvetler arasındaki çatışmalar ve karşılıklı tehditler devam ederken, terör örgütleri de savaşlara taraf olabilmektedirler. Hatta Irak ve Suriye’de tanık olduğumuz gibi, devletler meşru ve geleneksel müttefiklerine karşı terör örgütleriyle ittifak etmekte beis görmemektedirler. Bu gibi durumlar zaten doğası itibarıyla belirsizliklerle sakatlanan savunma stratejilerini, konvansiyonel ittifak ilişkilerini ve terörist örgütlerle mücadeleyi son derece karmaşık, her zamankinden daha çok bilinmeyenli ve düz mantıkla anlaşılması imkânsız bir denklem haline getirmektedir. Bu noktada anahtar sorun, sadece değişkenlerin sayılarının artması ve alışık olmadığımız şekilde tuhaflaşmaları değil, aynı zamanda henüz kavramlaştıramadığımız sistemik bir bütünlükle nasıl hemhal olacaklarıdır?

Başka bir zorluk da taktik ve operasyonel askerî hedeflerin elde edilmesinden çok, dışta ve içte siyasi süreçlerin kontrol altına alınmasında kendini göstermektedir. Bu durum siyasi yönlendirmenin tarihin diğer dönemlerinden daha gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Sadece savunma stratejisinin planlanmasında değil, yani doğal olarak siyasetin en öncelikli ve gerekli olduğu alanda değil, aynı zamanda operatif ve hatta taktik alanlarda dahi siyasi sivil otoritenin yönlendirmelerinin (belki de daha uygun bir deyişle sivil-asker işbirliğinin) kapsamının genişletilmesine de tanık oluyoruz. Aslında, her ülkede ve her dönemde az veya çok ortaya çıkan bu sorunun Türkiye koşullarında nasıl üstesinden gelebiliriz? En etkili ve verimli siyasi-askerî dengeye nasıl ulaşabiliriz?

Günümüzdeki savaşlar, bir taraftan modernite öncesi ortamlarda yer alırken, diğer taraftan modern ve post-modern yöntemlerin, değerlerin ve normların uygulandığı ortamlarda sürdürülmektedir. Her iki ortamın ya da farklı coğrafyaların çoğu zaman birbirinden etkilenecek iç içe girdiği de özellikle “büyük stratejiler” tasarlanırken, üzerinde durulması gereken bir gerçektir. Bu bağlamda ırkçılık, aşırı milliyetçilik, mezhepçilik, aşiretçilik gibi bağlar ve kimlikler öne çıkarken, ahlak, insani yardım, adalet, insan hakları, savaş hukuku gibi değerler de siyasi ve hukuki meşruiyet normları olarak etkilerini azaltarak devam ettirmektedirler. Bunların hangilerini nasıl ve ne ölçüde strateji kültürümüzün özellikleri olarak benimsemeliyiz, sorusu ister istemez karşımıza çıkmaktadır.

Stratejik araştırmalarda çoğu zaman unutilan bir husus da günümüzdeki savaşların nükleer bir dünyada yer almasıdır. ABD ve Rusya bir nükleer savaşta tüm insanlığı tamamen ortadan kaldıracak kapasitede nükleer başlığa ve gönderme araçlarına sahip olmaya devam etmektedirler. Bu ülkeler bölgesel savaşlarda aktif rol almayı ve bu savaşları kendi kontrollerinde sürdürmeyi istemektedirler. Aynı zamanda, uzlaşamadıkları takdirde bölgesel savaşların nükleer tırmanmaya sebep olacağının idraki ve korkusu içindedirler. Bu endişe Soğuk Savaş'ta olduğu gibi bugün de geçerliliğini sürdürmektedir ve bölgesel savaşların sınırlı kalmasını sağlayan en önemli faktör olarak devam etmektedir. Orta Doğu'da tanık olduğumuz gibi, bu durum siyasi söylemlerle gerçek siyasi süreçler arasındaki irtibatı büyük ölçüde sakatlayarak stratejik belirsizlikleri güçlendirmektedir. Bu sorun, nükleer silahlara sahip bir devlet olsun veya olmasın her ülkenin güvenliğini ilgilendirmektedir. Türkiye gibi nükleer silahlara sahip olmayan bir bölge devleti kendi çıkarlarını korumak için bölgede askerî kuvvete başvurmak zorunda kalırken nükleer savaş riskini tırmandırmamak için nasıl bir strateji geliştirmelidir? Genellikle orta büyüklükteki devletler bu sorunun neresindedir? Bugünkü durum Soğuk Savaş ile nasıl kıyaslanabilir?

Düşman merkezli savaş anlayışı devam etmekle birlikte insan ve halk merkezli anlayış da yeni savaşlarda öne çıkmaktadır. Coğrafi ve topoğrafik terimlerle açıklanan “cephe” ve “ağırlık merkezi” gibi nesnel içerikli kavramlar melez savaşlarda geçerliliğini sürdürmekle birlikte zamanımızın gayrinizami savaşlarında ve terörizmle mücadele operasyonlarında toplumsal ve psikolojik kavramlarla açıklanmaktadır. “Halkın aklını ve kalbini kazanmak”, sivillere zarar vermemek her düzeyde (taktik, operatif, stratejik ve siyasi) bir amaç ve ahlaki bir düştur haline gelmektedir. Bu düştur, askerî operasyonların meşruiyetini artırmasına rağmen, uygulanmada gereken itibarı görmemektedir.

Askerî uzmanlar ve bilim insanlarınca geliştirilen “yüksek teknoloji, akıllı mühimmat, istihbarat ve iletişim, siber savaş ve askerî işlerde devrim” gibi anlatılar savaşın, salt aklî (rasyonel) bir etkinliğe dönüştüğünü telkin etmektedir. Bu teknolojik gelişmelerin stratejik planlamayı, savaş öncesi hazırlıkları ve uygulamaları her düzeyde bilimsel ve kusursuz hale getirdiği ve savaşın gidişatını ve sonucunu öngörülebilir kıldığı iddia edilmektedir. Bu tür kategorik iddialar, teknolojiyi “romantikleştirmektedir”. Mesela, Vietnam'da ve Orta Doğu'da meydana gelen olaylar bu tür iddiaların bir yanılığı olduğunu açıklıkla göstermiştir. Kaldı ki, teknolojik üstünlüğe gereğinden fazla güvenmek, savaşı tarihi-toplumsal-siyasal bağlamından uzaklaştırarak

vahim hatalara zemin hazırlamaktadır. Ancak kabul etmek gerekir ki, yüksek teknolojik gelişmeler konvansiyonel ve melez savaşların özellikle taktik ve operatif düzeylerinde sonuçları önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Fakat, manevi faktörlerin etkisi de her savaşta olduğu gibi devam etmektedir. Kaldı ki, operatif ve taktik düzeylerde dahi teknolojik bakımdan zayıf taraflar da kendilerine uygun teknolojileri kolayca elde edip kullanabilmektedirler.

Yeni savaşlarda “zafer” kavramı muğlaklaşmıştır. Savaş, kesintilerle, diplomasiyle ve algı operasyonlarıyla, barış döneminde bile devam edebilmektedir. Taraflardan hiçbiri karşı tarafı tamamen kısa sürede silahtan arındıramamakta, teslim alamamaktadır. Karşı tarafın iradesini tamamen kırmak mümkün olamamaktadır. Uzun süre devam eden operasyonlardan sonra ekonomiyi, siyaseti ve toplumsal yıkımı yeniden inşa faaliyeti başlamakta. Siyasi amacın tamamını gerçekleştirmek her zaman mümkün olamamaktadır. Savaşın sonucunu “zafer” sözcüğü yerine “başarılı bir sonuç” veya “ne ölçüde başarılı?” sözcükleriyle ifade etmek daha doğru ve gerçekçi bir değerlendirme olarak kabul edilmelidir.

Yukarıdaki paragraflarda sunulan tespitler strateji düşüncesinin ele alabileceği konuları belirlemektedir, fakat tüketici bir konular listesi değildir. Bazı paragraflardaki görüşler kesin ifadeler şeklindeki bir üslupla kaleme alınırken, bazıları da sorular şeklinde ifade edilmiştir. Aslında, bu ifadeler arasında hiçbir öncelik ve önem farkı gözetilmemelidir. Sunulan görüşlerin hepsi tartışmaya açıktır. Amaç hem dünyadaki hem bölgemizdeki siyasi-stratejik değişimleri, (operatif ve taktik dahil) tüm yönleriyle araştırarak açıklığa kavuşturmak ve ayrı ayrı her unsurun irdelenmesiyle elde edeceğimiz bulguları yeni bir savaş ve strateji kuramı içinde bütünleştirmek ve arkadan gelecek stratejik çalışmalar için akademik ve bilimsel bir zemin hazırlamaktır. Türkiye’nin ve bölgenin böyle bir öncü çalışmaya ihtiyacı olduğunu inanıyoruz.

Ortak kitabımız dört bölümden meydana geliyor. Birinci ve İkinci Bölümler strateji teriminin değişik kavramlaştırmaları üzerinde duruyor. Klasik ve dar anlamdaki askerî strateji tarihi bir bakış açısıyla incelenirken, işletme yönetimindeki strateji ile ulusal strateji arasındaki kavramsal ve uygulamalı ilişkiler de araştırılmaktadır. Ayrıca, Clausewitzçi bir bakış açısıyla klasik stratejinin iki kavramı, “sürtünme” (*friction*) ve “deha” kavramları ve bu kavramların stratejinin oluşması üzerindeki etkileri incelenmiştir. Birinci Bölümde, Soğuk Savaş’tan sonraki dünyayı biraz daha iyi anlamamıza yardımcı olacak bir strateji türünü de yani “Büyük Strateji”yi de içermektedir. Büyük Strateji konusunu ele alan yazılar başlıca şu sorunların üzerin-

de durmaktadır: Büyük strateji tarihte ve zamanımızda nasıl gelişmiştir ve gelişmektedir? Bu kavramın ayırıcı vasıfları nelerdir? Özellikle Türkiye ve diğer orta boy devletler için alternatif stratejiler ve öneriler neler olabilir? Bu konuda “Yumuşak Güç”ün rolü nedir? Türkiye Cumhuriyeti’nde “Milli Güvenlik” ve “Milli Strateji” kavramları nasıl gelişmiştir?

“Strateji ve Politika Etkileşimi” başlığını taşıyan Üçüncü Bölüm’de, Türkiye’nin de içinde olduğu üç özel uygulama ele alınıyor. Bu makalelerde “Siyasetin Önceliği”nin nasıl ve ne ölçüde uygulandığını yakından görme fırsatını buluyoruz.

Dördüncü Bölüm, Türkiye’de ve genel olarak askerî düşüncenin ve stratejinin öğretimi ile ilgilidir. Bu geniş alan nereye kadar öğretilabilir? Bir takım zorunlu kurallar ve doktrinler mi, yoksa akıl yürütme yöntemleri mi öğretilmelidir? Veya her ikisi de mi?

Ali L. Karaosmanoğlu - Ersel Aydınlı

